

Ivan Kohout a kol.

**Myšlenky
pražského frankismu**

Kritické studium
židovské mystiky

Myšlenky pražského frankismu

Kritické studium židovské mystiky

Ivan Kohout a kol.

Recenzovali:

Jiří Beneš (Univerzita Karlova)

Věra Tydlitátová (Západočeská univerzita)

Studie vznikla za podpory vnitrouniverzitní soutěže PRIMUS v rámci projektu Depolitizace studia židovské mystiky: teologická reflexe literatury pražských frankistů (PRIMUS/17/HUM/34), řešeného na Univerzitě Karlově, Husitské teologické fakultě.

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2023

Redakce Alena Machoninová
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova, 2023
© Ivan Kohout a kol., 2023

ISBN 978-80-246-5442-3
ISBN 978-80-246-5491-1 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Seznam zkratek	7
Předmluva	9
1. Úvod	11
1.1 Pražský frankismus a jeho politizace	11
1.2 Pražské frankistické rodiny	13
1.3 Literatura pražských frankistů a jejich myšlenky	29
1.4 Vědecký diskurz a jeho politizace	38
1.5 Peter Beer a počátky zkoumání frankismu	42
1.6 Další cesty bádání	67
1.7 Úsilí o diskurz apolitický	90
2. Překlady	93
2.1 Doktrína	93
2.1.1 Peter Beer – Geschichte, Lehren und Meinungen	93
2.1.2 Löw Enoch von Hönigsberg – Dopis k dějinám víry	125
2.1.3 Löw Enoch von Hönigsberg – Něco pro ženské pohlaví, které doufá v to, co Bůh vykoná, a k této jeho svaté pomoci samotné	134
2.1.4 Löw Enoch von Hönigsberg – Komentář k Halelu	142
2.1.5 Wolfgang Wesselý – Z dopisů jednoho šabatjána	145
2.2 Memoáry	158
2.2.1 Moses Porges – Paměti	158
2.2.2 Leopold Stein – Zpráva o sektě frankistické	173
2.2.3 Frederika Dembitzová Brandeisová – Vzpomínky	180
2.2.4 Fritz Mauthner – Vzpomínky	182
2.2.5 Zpráva o cestě Rev. pana Nitschkeho	191
2.3 Dokumenty	195
2.3.1 Moravský zemský archiv	195

2.3.2	Objevené dokumenty k dějinám frankistů v Offenbachu, zpřístupněné rabínem Dr. Samuelem Backem	200
2.3.3	Löw Enoch von Hönigsberg – Stížnost policejnímu komisaři	208
2.3.4	Bettina von Arnim – Dopisování s dítětem	233
2.3.5	Neustálá maškaráda: Ze dvou psaní, 18. ledna 1800	234
2.4	Výběrové biografie autorů	239
3.	Teologická reflexe	243
3.1	Antropologie duše a těla	243
3.2	Bohočlověk	246
3.3	Eschatologie	249
3.4	Islám	251
3.5	Jákob Frank	253
3.6	Knihy Zohar	256
3.7	Kosmologie a kosmogonie	260
3.8	Křesťanství a pojetí Boha	266
3.9	Offenbach	273
3.10	Osvícenství a vědecký pokrok	278
3.11	Postavení ženy v pražském frankismu	285
3.12	Rabínský judaismus	290
3.13	Sexualita	295
3.14	Tanach a jeho interpretace	301
3.15	Výchova a vzdělání mládeže	305
3.16	Vykoupení	308
4.	Metodika	312
4.1	Prameny	312
4.2	Strategie	317
4.3	Verifikace	320
5.	Slovo závěrem	323
	Bibliografie	325
	Rejstřík	335

Seznam zkratek

aram. – aramejsky

F. M. – Fritz Mauthner

franc. – francouzsky

Gersh. Schol. – Gershom Scholem

hebr. – hebrejsky

i.e. – id est

ibid. – ibidem

jid. – jidiš

lat. – latinsky

P. B. – Peter Beer

pozn. aut. ruk. – poznámka autora rukopisu

pozn. překl. – poznámka překladatele

W. W. – Wolfgang Wessely

Z. – Zohar

Předmluva

Cílem předložené monografie je pojednat o komunitě pražských frankistů a poukázat na problematické momenty vědeckého hodnocení tohoto společenství. Tato studie, jež vznikala v letech 2018–2020 na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy, je jedním z výstupů programu PRIMUS HUM/17/34 *Depolitizace studia židovské mystiky: teologická reflexe literatury pražských frankistů*, jehož hlavním řešitelem byl ThDr. Ivan Kohout, Th.D. Součástí týmu byli Mgr. Marek Vinklát, Ph.D., Mgr. Dominika Šimlová, Mgr. Adam Baudiš, Ph.D., Mgr. Kamila Kopřivová, Ph.D., doc. Bedřich Nosek, CSc. a doc. David Biernot, Th.D. Hlavní řešitel projektu Univerzity Karlovy děkuje za podporu, které se jeho práci dostalo, a děkuje také všem, se kterými mohl během tří let projektu spolupracovat. Naše monografie vychází z přesvědčení, že současné judaistické práce zkoumající oblast židovské mystiky nelze považovat pouze za vědecký fenomén. Studie o kabale jsou podle názoru hlavního autora této knihy v mnoha případech výsledkem prolnutí světa vědy a náboženského prožitku. Popsaná teze se pak vztahuje i na literaturu zabývající se frankismem a stoupenci frankismu z řad českých židů. Pražský frankismus je specifickým úkazem dějin religiozity, kterému v české vědecké literatuře doposud nebyla věnována větší pozornost. Monografie si proto vytyčuje úkol tuto situaci změnit a poskytnout střízlivou reflexi myšlení pražského frankistického společenství, jejíž výsledky nebudou vycházet z širokého teologického předporozumění. Pražský frankismus bude uchopen jako autonomní náboženský směr mystického charakteru, vycházející především z knihy Zohar, který svým členům nabídl alternativní formu náboženské seberealizace. Vedle překladů z pražské frankistické literatury a její teologické reflexe se čtenáři v této knize dostává do rukou také

důležitý zdroj bibliografický a biografický. Přehled dochovaných dokumentů, z nichž mnohé uveřejňujeme v českém překladu, doplňuje vylíčení života pražských frankistických rodin, jejich vztahu k židovskému společenství a emigrace rodin do USA. Pražský frankismus tato studie popisuje jako neortodoxní a synkretické nové náboženské hnutí, které se dostalo do konfliktu s normativní náboženskou tradicí, jehož značné rozměry následně zasáhly i pole vědeckého zkoumání židovství. Kniha chce být konstruktivním příspěvkem k judaistickému bádání a k otázce jak judaistiku 21. století metodicky vymezit. Výsledků dosavadního úsilí představitelů oboru si vážíme a čtenáře knihy prosíme o přednesení stanoviska k našemu způsobu jejich hodnocení.

Ivan Kohout a kolektiv

1. Úvod

1.1 Pražský frankismus a jeho politizace

Pražský frankismus je v českém vědeckém diskurzu okrajovým tématem, jemuž nebývá věnováno mnoho pozornosti. Pražská frankistická literatura byla a je zkoumána badateli zahraničními, základy jejich postupu ovšem tkví v době, kdy se judaistika, označovaná jako „*Wissenschaft des Judentums*“, ustanovila jako specifický obor, jehož směřování nebylo určováno výlučně vědeckým zájmem. *Die Wissenschaft des Judentums* vznikla jako prostředek k prosazení emancipace a též zastávala roli ideologického nástroje reformního a konzervativního hnutí.¹ Popsané dědictví pak judaistická bádání doprovází až do současnosti. Judaistika se místy stává nástrojem prosazování denominačních doktrín, a částečně tak může ztrácet vědecký ráz. Z popsaného základu vyšel i G. Scholem, který pod vlivem normativního judaismu a vlastního sionistického přesvědčení označuje šabatianismus a frankismus termínem „mystická hereze“.² G. Scholem navázal na protifrankistickou rétoriku dobových náboženských autorit a spíše než čisté vědecké zkoumání rozvinul systém, jenž je ve své podstatě další fází rozvoje židovské mystiky, která na místo kabalistické terminologie dosadila vědecké pojmosloví a na místo

1 Viz Günter Stemberger: *Úvod do judaistiky*, přel. Štěpán Zbytovský, Praha: Vyšehrad 2010, s. 11–18.

2 G. Scholem tezi patrně přikládal značný význam. Takto lze usuzovat na základě toho, že slovy „*Sabbatianism and Mystical Heresy*“ pojmenoval v *Major Trends* celou relevantní kapitolu. Viz Gershom Scholem: *Major Trends in Jewish Mysticism*, New York: Schocken Books c1995, s. 287–324.

theurgického plnění *micvot* položila úvahu o kabalistických konceptech. Jedním z dokladů tohoto jevu, který se dnes týká již generací badatelů, jsou kritická vyjádření akademiků vůči narůstajícímu zájmu laiků o kabalu a jejich snaze kabalou praktikovat. Jak píše B. Huss v článku *“Authorized Guardians”*, badatelé takto dosvědčují ztotožnění se zkoumaným předmětem a přechod od snahy interpretovat hodnotu kabaly ke snaze ovládat její kulturní odkaz.³ Cílem této práce je poukázat na fenomén politizace v kontextu pražského frankismu, poskytnout jeho autonomní reflexi a nabídnout přehlednou metodiku zkoumání, jejíž uplatnění aspekt politizace židovské mystiky upozadí.

Frankismus byl minoritním náboženským směrem 18. a 19. století a jeho vůdčí postavou byl Jákob Frank, jenž žil v letech 1720–1791. Nejvíce stoupenců J. Frank získal v Polsku, v Českých zemích a v Německu. V Českých zemích bylo centrem frankismu nejprve Brno, kde Frank pobýval v letech 1773–1786, aby se později se svými následovníky usídlil v německém Offenbachu.⁴ Důležitou roli poté sehrála i Praha. Mezi Prahou a Offenbachem, jehož komuna měla částečně vojenský ráz, započala po smrti J. Franka široká spolupráce, v jejímž čele stála společenstvím zbožňovaná Frankova dcera Eva. Příslušníci hnutí pražského frankismu byli etničtí Židé, kteří rozvinuli náboženský směr na pomezí judaismu a křesťanství, přičemž mnozí přijali i křest. Hnutí ovšem přetrvало pouze několik dekád. Frankismus zanikl v první polovině 19. století a lze hovořit o zániku do určité míry řízeném. Dokladem jsou vzpomínky, které popisují, jak se frankisté snažili zajistit, aby jejich literární odkaz nemohl dále pokračovat. Tak filozof F. Mauthner, potomek frankistické rodiny z Hořic, cituje matčiny vzpomínky: „Když do Hořic přišli vyslanci frankistů, byla má matka ještě malou dívkou. Přišli proto, aby si od dědy nechali vydat spisy a obrázek ‚Královný‘ (samozřejmě Evy). Vzhledem k tomu, že opatroval důležité dokumenty a také tento velký a vážený

3 Boaz Huss: *“Authorized Guardians”*. The Polemics Of Academic Scholars Of Jewish Mysticism Against Kabbalah Practitioners, in: Olav Hammer – Kocku von Stuckrad: *Polemical Encounters. Esoteric Discourse and Its Others*, Netherlands: Koninklijke Brill NV 2007, s. 81–104. Pro více informací o kabale v naší době viz také článek: Ivan Kohout: *Kniha Zohar v moderní době*. Rabi Jehuda Lejb ha-Levi Ašla, *Theologická revue* 86, č. 3 (2015), s. 267–275.

4 První vědecké zpracování dějin frankismu publikoval židovský historik a učitel Peter Beer, rodák z Nového Bydžova. Viz Peter Beer: *Geschichte, Lehren und Meinungen aller bestandenen und noch bestehenden religiösen Sekten der Juden und der Geheimlehre oder Cabbalah*, II, Brünn: Joseph Georg Traßler 1823, s. 309–339. Nejdůležitějším výsledkem vědeckého diskurzu poslední doby je publikace Pawel Maciejko: *The Mixed Multitude. Jacob Frank and the Frankist Movement, 1755–1816*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press c2011.

obraz, lze usuzovat, že děda ve ‚vojsku‘ zastával vyšší postavení.⁴⁵ Snaha frankistů utajit svou náboženskou obrazivost však nebyla zcela úspěšná. Část díla se totiž přece jen zachovala. Jeho provenienci jsou významné a bohaté rodiny Porgesovi, Wehleovi a Hönigsbergovi. Náboženský život a osudy těchto rodin jsou hlavním tématem naší práce. Předložená monografie přináší nezaujaté vykreslení dramatické víry pražských frankistů a zdůrazňuje, že úsilí o zkoumání náboženského života příslušníků tohoto společenství musí nutně doprovázet soustavná a systematická četba knihy Zohar. Přínos naší knihy ovšem spočívá i v dalších rovinách. Zájemcům o historii nabídne ucelený soubor poznatků o životě významných českých židovských rodin, které v mnoha ohledech formovaly obraz moderní Prahy a promluví i do dějin USA. V neposlední řadě pak předloží látky pro reflexi religiozity vlastní a upozorní na momenty, kdy se náboženská víra může stát bolestnou zkušeností.

1.2 Pražské frankistické rodiny

Pražský frankismus je stále málo tematizovanou kapitolou v bádání o náboženském hnutí založeném a dlouhou dobu vedeném Jákobem Frankem a Evou Frankovou. Na přelomu 18. a 19. století žilo v Praze několik židovských rodin, které se pro tento nově vzniklý duchovní směr nadchly, inspirovaly se jím a někteří dokonce jeho teologické myšlenky dále rozvíjeli. Následující kapitola sestavuje přehled těchto pražských frankistických rodin, představuje jejich výrazné osobnosti a vynáší na světlo dlouho zapomenuté podrobnosti o jejich životech, působení v Praze a o jejich vztahu s frankistickým dvorem v německém Offenbachu. Pro hlubší pochopení pražského frankismu jakožto specifické rodinné náboženské tradice je důležité si povšimnout také vazeb mezi rodinami, které vznikaly především sňatky. Konec kapitoly se pak soustředí na osudy a odkaz pražských frankistických rodin ve Spojených státech amerických, kam rodiny již jako jedno společenství odešly po revolučních událostech a následných protizidovských nepokojích roku 1848. Jákoeba Franka a jeho dceru Evu Frankovou můžeme charakterizovat jako vůdčí postavy synkretického náboženského hnutí, které vedle židovství čerpalo také z křesťanského náboženství a dobové esoteriky. Frankistické společenství v mnoha ohledech stálo po boku tajných

5 F. Mauthner: *Vzpomínky*, odst. 23.

společností 19. století, se kterými bylo i personálně provázáno. Jákob Frank je zmiňován jako příbuzný M. Dobrušky, jenž měl blízko ke svobodnému zednářství a jehož aktivity daly vzniknout řádu známému jako *Die Brüder St. Johannis des Evangelisten aus Asien in Europa*, či *Die Ritter des Lichts*.⁶ Jejich spřízněnost s frankismem, v tomto případě již i myšlenkovou, bezesporu dokazují i P. Beerem citované frankistické dopisy. Ačkoli historické postavy Jákoba Franka a jeho dcery nejsou přímým předmětem našeho zkoumání, jelikož zájem projevujeme toliko o teologickou reflexi života těchto osob, nikoli o jejich život samotný, přesto považujeme za důležité učinit v tomto případě výjimku. Se zřetelem k dějinám českých zemí ve druhé kapitole proto přineseme také překlad korespondence k pobytu Jákoba Franka v Brně, jež dokumentuje pestré a pohnuté osudy příslušníků hnutí v osmdesátých letech 18. století, abychom vytvořili pevný základ pro následnou reflektivní analýzu pozdní pražské odnože tohoto společenství. Při rekonstrukci historických skutečností jsme využili několik osobních svědectví a pamětí z pera příslušníků frankistických rodin, o kterých bude podrobněji pojednáno dále. Jsou jimi především *Paměti* Mosese Porgese (1781–1870) na mládí sepsané před rokem 1868, *Žávěť* Gottlieba Wehleho (1802–1881) dokončená roku 1864 a paměti Frederiky Dembitzové Brandeisové (1828–1901) dokončené roku 1886. Důležitým pramenem navazujícího historického líčení se též stala kniha *Pilgrims of '48*, která popisuje emigraci významné části pražského společenství do Spojených států amerických.⁷

Porgesové z Porthheimu

Prvním doloženým stoupencem frankismu z rodu Porgesů je bezesporu rabi **Gabriel Porges** (1738–1824), otec **M. Porgese** a **Leopolda Judy Porgese** (1785–1869). M. Porges svého otce popisuje jako židovského vzdělance a pilpulistu, který se zabýval rozsáhlým obchodem,⁸ avšak o rodinnou živnost se nestaral přímo. Samotný podnik, kde se vyráběl likér rosolka a prodával další alkohol, vedla spíše Gabrielova manželka Ester (†1824), dcera pražského rabína Judy Löwa Kassowitzce (†1763). Když svému čtrnáctiletému synu Mosesovi poprvé G. Porges odhaluje

6 Více viz P. Maciejko: *The Mixed Multitude*, s. 195–198 a 226–230.

7 Josephine Goldmark: *Pilgrims of '48. One Man's Part in the Austrian Revolution of 1848 and a Family Migration to America. A Study in Industry*, New Haven: Yale University Press 1930.

8 L. Stein: *Žpráva o sektě frankistické*, odst. 5.

frankistickou věrouku, slibuje mu zároveň, že jej v ní bude vyučovat Noa Kassowitz. Můžeme předpokládat, že zmíněný Noa Kassowitz mohl být s Porgesovými přes matku Ester pokrevně spřízněn. Zda byl jejím bratrem či bratrancem nelze s jistotou odvodit. Mladý Porges však dodává, že vzdělávání se věnoval i ze své vlastní iniciativy – četl přední osvícence své doby.⁹

Na začátku roku 1798 se mladý M. Porges vydává na náboženskou pouť do Offenbachu, kde po svém otci převzala roli mesiáše Eva Franková. V létě do Offenbachu dorazí do služby ještě mladší bratr Leopold. Toho tehdy M. Porges označuje za sedmnáctiletého, avšak dle jinde zmiňovaného roku Leopoldova narození mu v té době bylo spíše kolem třinácti let.¹⁰ Na podzim pak s obětními dary přijel do Offenbachu i otec Gabriel Porges v doprovodu bratrů **Aarona Beera Wehleho** (1750–1825) a **Jonase Wehleho** (1752–1823), o nichž budeme podrobněji hovořit dále. Rozdíl mezi bohatstvím obou rodin je zde patrný, neboť bratři Wehleovi věnovali Evě Frankové zlato, kdežto Gabriel Porges pouze „kus batistu“. Celou strastiplnou a na detaily velmi bohatou cestu do Offenbachu a zpět popisuje M. Porges ve svých pamětech, které jsou v celé dostupné šíři publikovány v korpusu druhé kapitoly monografie. Po návratu do Prahy se oba bratři pustili do podnikání, Moses s plátnem a Leopold s alkoholem. V roce 1808 však začali společně v centru Prahy na Jánském náměstí (dnešní nám. Curieových) vyrábět žádané potiskované textilie.¹¹ Po dvou dekádách se jejich obchod dokonce natolik rozrostl, že si mohli roku 1828 dovolit zakoupit Dienzenhoferův letohrádek na Smíchově¹² (dnes nově zrekonstruovaný zámeček, kulturní památka České republiky Portheimka, která je ve vlastnictví městské části Praha 5 a ve které je provozována galerie a kavárna). Roku 1830 na přilehlém pozemku bratři Porgesové vybudovali továrnu, kterou roku 1833 navštívil sám císař František I.¹³ Společně s Mošem Izraelem Landauem (1788–1852), vzdělcem a vnukem významného pražského rabína Ezechiela Landaua (1713–1793), M. Porges v roce 1833 založil na židovském městě

9 M. Porges: *Paměti*, odst. 1–2. Srov. P. Maciejko: *The Mixed Multitude*, s. 254.

10 M. Porges: *Paměti*, odst. 14.

11 Constantin von Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinen Kronländern gelebt haben*, XXIII, Wien: Zamarski 1872, s. 122.

12 Martina Niedhammer: *Nur eine „Geld-Emancipation“?. Loyalitäten und Lebenswelten des Prager jüdischen Großbürgertums 1800–1867*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 2013, s. 188.

13 William O. McCagg: *A History of Habsburg Jews, 1670–1918*, Bloomington: Indiana University Press 1989, s. 75.

židovskou mateřskou školu. Jednalo se o zcela první židovskou instituci tohoto druhu, která byla zřízena podle vzoru školek křesťanských a sama v budoucnu sloužila jako předobraz pro židovské školky další. Prvním ředitelem tohoto ústavu byl Moše I. Landau, po jeho smrti pak M. Porges, přičemž pod vedením Porgesových byla školka až do roku 1943, kdy byla zrušena.¹⁴ Se svým bratrem Leopoldem odkoupil M. Porges roku 1845 porcelánku v Chodově na Loketsku, kterou rozšířil a svěřil do správy svým dvěma synům.¹⁵ Podobně jako císař František I., také císař Ferdinand V. navštívil jejich smíchovskou továrnu, s níž byl natolik spokojen, že se zasloužil o povýšení obou bratří do šlechtického stavu. Stalo se tak 5. června 1841. Třetím císařem, kterého M. Porges po své továrně prováděl, byl roku 1866 František Josef I. Po této návštěvě se M. Porgesovi zanedlouho dostalo další významné pocty, již byl rytířský kříž řádu Františka Josefa.¹⁶ Ve své době byl M. Porges jedním z nejvýznamnějších pražských podnikatelů.

M. Porges umírá ve věku 89 let dne 21. května 1870 kolem půl páté ráno na vodnatost plíc (pravděpodobně tedy na jakousi formu otoku). Jeho pohřeb se konal o dva dny později, kdy smuteční průvod šel v 15:15 ze Smíchova až na židovský hřbitov na Žižkově, kde byl M. Porges pochován.¹⁷ Vidíme, že i přes dětství a mládí strávené v prostředí pražského frankismu, se mu nakonec podařilo vydobýt identitu náležící k tehdejšímu majoritnímu judaismu. Jeho snahu si tuto identitu uchovat ilustruje např. financování zmíněné školky nebo zpřetrhání kontaktů se synem Rudolfem, který se nechal ve Vídni pokřtít kvůli svatbě. O úctě židovské komunity k jeho osobě svědčí i místo jeho posledního odpočinku a jeho zařazení do seznamu židovských intelektuálů, vědců a filantropů na tomto hřbitově pochovaných. V seznamu je popsán jako: „Továrník, příznivec všeho krásného, ušlechtilého a lidského, náležící k dávnému a váženému rodu Spiro.“¹⁸ Židovský hřbitov na Žižkově prošel v roce 1960 rozsáhlými terénními úpravami a z velké části byl přeměněn v Mahlerovy sady. Po dvaceti pěti letech zničila další část hřbitova

14 M. Niedhammer: *Nur eine „Geld-Emancipation“?*, s. 138–139.

15 *Ibid.*, s. 51.

16 C. von Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, XXIII, s. 124.

17 *Pražský deník*, č. 138 (22. 5. 1870), s. 2 a 5. Noviny nás informují, že průvod šel až na Olšany. Nový židovský hřbitov na Olšanech byl však v provozu až od roku 1890. Myšlen je tedy Starý židovský hřbitov na Olšanech, který můžeme označovat také jako Židovský hřbitov na Žižkově.

18 Seznam sestavil u příležitosti otevření Nového židovského hřbitova na Olšanech sekretář pohřebního bratrstva Koppelman Lieben (1812–1892). M. Niedhammer: *Nur eine „Geld-Emancipation“?*, s. 139–140.

stavba žižkovského vysílače. Zda ostatky M. Porgese na Žižkově zůstaly, byly zničeny či převezeny na olšanský Nový židovský hřbitov, může být předmětem dalšího zkoumání.

Rodina Hönigsbergových

Příležitosti průmyslové revoluce se projevily také v další rodině spojené s frankistickým hnutím. Israel Hönig (1724–1808), syn židovského obchodníka Löbla Höniga (†1763) z Chodové Plané, nabyt se svou rodinou v obchodě takového jmění, že byl schopen si pronajmout v roce 1752 desetiletý monopol na obchod s tabákem po celé Praze. Za loajalitu v sedmileté válce dokonce odměnila císařovna Marie Terezie v roce 1761 rodinu osvobozením od placení daní. Od roku 1764 získával Israel se svými společníky od vídeňské vlády licence na tabákový průmysl v Českých zemích a následně i v Rakousku. Výdělků obchodníků s tabákem byly tak vysoké, že roku 1783 císař Josef II. licence ještě před jejich vypršením zrušil a tabákový průmysl začal řídit centrálně.¹⁹ Tímto úkolem pověřil právě Israela Höniga, jemuž se díky kontaktům a zkušenostem podařilo ostatní průmyslníky přesvědčit k předčasnému odstoupení od licencí. Za jeho služby jej císař v roce 1789 odměnil dědičným šlechtickým titulem „von Hönigsberg“. Stal se tak zcela prvním židem v Rakousko-Uhersku, který byl uveden do šlechtického stavu bez nutnosti křtu.²⁰ Se svou ženou Katarinou Wehleovou (†1801) zplodil sedm dětí. Jen jediný jeho syn, Enoch von Hönigsberg (1744–1815), a jeho potomci si ponechali židovskou víru. Enoch distribuoval tabák v kraji kolem České Lípy a jeho nejstarší syn Löw Enoch von Hönigsberg (1770–1828) se stal náboženským učencem.²¹ Vůdčí postavení Löwa von Hönigsberg mezi pražskými frankisty dokládají především rozsáhlé rukopisy věroučného obsahu, jejichž výběr je součástí korpusu. Duchovním učitelem Löwa von Hönigsberg byl Jonas Wehle, jehož dceru Deboru pojal L. Hönigsberg za manželku. Žák kabalisty Jonase Wehleho se na stránkách rukopisů v duchu osvícenských ideálů raduje z omezení

19 Wilma Iggers: *The Jews of Bohemia and Moravia. A Historical Reader*, Detroit: Wayne State University Press 1992, s. 44–45.

20 Ibid.

21 Constantin von Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinen Kronländern gelebt haben*, IX, Wien: Zamarski 1863, s. 121–124. Viz také Jan Županič: Heraldika rakouské židovské šlechty, *Folia Historica Bohemica* 27, č. 2 (2012), s. 333.

duchovní moci, z odporu proti dlouho privilegovaným společenským vrstvám a z konce staletých evropských říší, které se začaly pod tíhou francouzské revoluce a koaličních válek rozpadat. Pražský frankistický kazatel ujišťuje své posluchače, že revolucí není třeba se bát, neboť jde o „znamení doby“, která povzbuzují naději v brzký příchod Mesiáše. Teologické úvahy, které autor nabízí, jsou osvíceneckým zdnešením židovské mystiky a zároveň také zpovědí o velké dynamice autorova duchovního života, který nebyl prost krizí. Ta nejhlubší nastala v souvislosti s Hönigsbergovou cestou do Offenbachu, kde mu byla odepřena audience u Evy Frankové,²² s čímž patrně souvisí autosuggestivní charakter některých pasáží díla, které utvrzují v událostmi otřesené víře. Vedle literatury věroučného charakteru předkládáme také český překlad stížnosti L. Hönigsberga policejnímu komisaři ve věci narušení pohřbu příslušníka frankistického hnutí. Kázání rabiho E. Flekelese, o nichž se hovoří v samostatné části této knihy, podnítila na začátku 19. století mezi pražskými židy velkou nevráživost vůči okruhu bohatších židovských obyvatel, zejména vůči příslušníkům rodiny Wehleových. Jejím nejvýraznějším projevem se stalo násilné narušení pohřbu příslušníka frankistického společenství, proti kterému se L. Hönigsberg ohradil stížností do rukou vedení pražské policie. Muže, který se na svém pohřbu stal terčem pražských pro-rabínských tradicionalistů, blíže neznáme. Sám Hönigsberg jej v petici nekonkretizuje, pouze uvádí severočeské město Sobědruhy jako počátek jeho cesty do Prahy. Lze se setkat s hypotézou, že se mohlo jednat přímo o Emanuela Wehleho, méně známého bratra Aarona Beera Wehleho a Jonase Wehleho, který byl znám také jako Mendel Gitschin.²³ V Jičíně měl působit jako rabín a provozovat obchod s drobným zbožím a tabákem.²⁴ Americký historik

22 Viz Jacob Guttman: Lazarus Bendavid. Seine Stellung zum Judentum und seine literarische Wirksamkeit, *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums* 61 (1917), s. 206.

23 Gershom Scholem: A Sabbathaian Will from New York, *Miscellanies. Jewish Historical Society of England* 5 (1948), s. 201, Klaus S. Davidowicz: *Zwischen Prophetie und Häresie. Jakob Franks Leben und Lehren*, Wien: Böhlau 2004, s. 148.

24 Emanuel Wehle je už v roce 1793 uveden jako oblastní prodejce tabáku v Soupisu židovského obyvatelstva v Čechách z roku 1793 (Bydžovský kraj, panství Kumburk, město Jičín, in: *Soupis židovského obyvatelstva v Čechách 1723/1724–1811* /online/, Katedra pomocných věd historických FF UK, http://pvh.ff.cuni.cz/zidi/Bydzovsko_1793.pdf, s. 250). V roce 1800 byl pak znovu označen jako prodejce tabáku. K nalezení je na třetí nečíslované straně soupisu odběratelů tiskovin v knize Karl A. Schneider: *Gedichte*, Praha: Caspar Widtmann 1800. O rodinném obchodě v Jičíně hovoří ve svých pamětech i Frederika Dembitzová, viz Frederika Dembitz Brandeis: *Reminiscences of Frederika Dembitz Brandeis. Written for Her Son, Louis, in 1880 to 1886*, přel. Alice Goldmark Brandeis, vlastním nákladem, 1943, s. 27–30. Pravděpodobně zde

Michael Honey označuje tohoto Mendela z Jičína právě za onoho nebožtíka, na jehož pohřeb byl proveden útok.²⁵

Löw Enoch von Hönigsberg znal Rousseaua, Leibnitz, Kanta, Hegela i Mendelssohna a dokonce roku 1797 publikoval ve dvou číslech berlínského časopisu haskaly *Ha-Me'asef*.²⁶ Jak sám uvádí ve zmíněné stížnosti,²⁷ jako velmi mladý se oženil s Deborou Wehleovou (†1811), dcerou pražského frankistického teologa **Jonase Wehleho** (1752–1823), který mu byl nejen tchánem, ale i učitelem a duchovním vzorem. Můžeme tedy předpokládat, že již v devadesátých letech 18. století začal Hönigsberg aktivně působit v pražské frankistické komunitě. Jak již bylo krátce zmíněno, podobně jako M. Porges vykonal též pouť do sídla Evy Frankové v Offenbachu, avšak již v roce 1797. Stejně jako v případě M. Porgese měl pak návrat do Prahy pachut' hořkosti. Zdá se, že Löw Enoch von Hönigsberg málem od frankismu odpadl a jeho blízcí jej museli přemlouvat, aby se tak nestalo.²⁸ Frankistickou víru nakonec Hönigsberg neztratil, jelikož právě z přelomu 18. a 19. století se dochovalo několik jeho textů, výkladů a kázání, jejichž existence svědčí o Hönigsbergově vůdčí duchovní roli. O posledních dekádách Hönigsbergova života mnoho informací nemáme. Jeho manželka Debora zemřela již roku 1811. Jediná Hönigsbergova dcera Frederika se provdala za Jáka Izáka Busche (1789–1855), kterému v Praze porodila syna Isidora (1822–1898), avšak po třech letech zemřela. V roce 1837 se mladý Isidor spolu s otcem přestěhoval do Vídně, kde mu pomáhal v tiskárně a nadchnul se pro studium klasických jazyků. V roce 1844 se Isidor oženil s Terezou Taussigovou (1824–1893), která se sice narodila ve Vídni, avšak její rodina pocházela z Prahy. I když byla tiskárna „Schmid und Busch“ úspěšná, rozhodla se rodina v roce 1848 emigrovat do Spojených států amerických. Zde v St. Louis manželka Tereza a také jediný syn Rafael Busch (*1845)

získal roku 1818 křesťanský misionář židovského původu Nitschke kontakt na pražské stoupence učení Jáka Franka. Více viz dále.

25 Michael Honey: Moses Mendelssohn and The Jewish Historical Clock. Disruptive Forces in Judaism of the 18th Century by Chronologies of Rabbi Families (online), <https://www.jewishgen.org/rabbinic/infofiles/HoneyTalk.pdf>.

26 Gershom Scholem: A Frankist Document from Prague, in: Saul Liberman: *Saló Wittmayer Baron – Jubilee Volume. On the Occasion of his 80th Birthday*, II, Jerusalem: American Academy for Jewish Research 1974, s. 788. Viz také Ada Rapoport-Albert – Cesar Merchan Hamann: “Something for the Female Sex”. A Call for the Liberation of Women, and the Release of the Female Libido from the “Shackles of Shame”, in an Anonymous Frankist Manuscript from Prague c. 1800, *Jerusalem Studies in Jewish Thought* 2 (2007), s. 95, pozn. 61.

27 L. Hönigsberg: *Stížnost policejnímu komisáři*, odst. 23.

28 Srov. S. Back: *Objevené dokumenty*, 1. svědectví, odst. 12.

přijali křesťanskou víru. Isidor Busch si však ponechal náboženství svých otců a po zbytek života byl v Missouri velmi aktivní v židovské komunitě a charitě.²⁹ Druhý a poslední potomek Löwa Enocha von Hönigsberg žil také krátce. Syn Salomon von Hönigsberg (1798–1832) zemřel čtyři roky po otci a pravděpodobně po sobě nezanechal žádné děti. Je s podivem, jak málo informací je o Löwu Enochovi von Hönigsberg k dispozici. Podrobnější prozkoumání jeho osudů po roce 1803, jeho osobnosti a díla by se proto v budoucnu mohlo stát tématem našeho dalšího badatelského projektu.

Rodina Wehleových: První generace

Již výše zmíněný tchán Löwa Enocha von Hönigsberg pocházel právě z rodiny Wehleovy. Pro studium pražské frankistické komunity se jedná o rodinu nepochybně nejdůležitější. I tato rodina byla díky svým aktivitám v průmyslu dobře finančně zajištěna. Bratři Efraim Wehle (†1770) a Hersch Wehle (†1796) zbohatli obchodem s hedvábím. Dva Herschovi synové se také velmi dobře oženili. Nejstarší syn Aaron Beer Wehle (1750–1825) si po smrti své první ženy vzal o dvacet dva let mladší **Ester Frankelovou** (1772–1839), dceru **Bermannna Simona Frankela Spira**, člena významné židovské rodiny.³⁰ Aaron Beer vlastnil obchod se střížním zbožím, který provozovala jeho žena. Jak již bylo zmíněno výše, roku 1789 je popsán jako jeden z návštěvníků Offenbachu, přičemž důležitým zástupcem společenství představitelů pražského frankismu byl ještě v září roku 1818, kdy za ním přichází křesťanský misionář židovského původu J. F. Nitschke a zajímá se o náboženství frankistů. Jejich rozhovorů se účastnil také **Baruch Petschotsch** (1762–1822), domácí učitel Aaronových dětí a následně i manžel jeho dcery Amalie. Na Aarona Beera Wehleho obdržel Nitschke doporučení při nákupu v židovském obchodě v Jičíně, který pravděpodobně patřil Wehleho příbuzným.³¹ Proč se v Nitschkově zprávě neobjevují spíše Löw Enoch von Hönigsberg nebo Jonas Wehle, kteří přímo udávali podobu pražskému frankismu svou duchovní a tvůrčí činností, nám není známo.

29 Podrobně o životě tohoto významného muže např. v Lawrence O. Christensen: *Dictionary of Missouri Biography*, Columbia: University of Missouri Press 1999, s. 138–140. Viz také Miloslav Rechcigl, Jr.: *Czechs Won't Get Lost in the World*, Bloomington: AuthorHouse 2018.

30 G. Scholem: *A Sabbatharian Will from New York*, s. 209, pozn. 6.

31 J. Nitschke: *Žpráva o cestě*, odst. 1.